

др Петар Рокаи,
доцент Филозофског факултета у Новом Саду

ПРИМЕНА НЕКИХ ВИДОВА РЕГАЛНОГ ПРАВА НА ПОДРУЧЈУ ЈУЖНЕ УГАРСКЕ У СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Римско право је надживело државу у којој је настало. Његово дејство непосредно, или посредно трајало је током читавог средњег века. У ранијој стручној литератури су корени неких правних установа због тога радо тражени у римском праву. Томе је — нема сумње — у великој мери допринело схватање које је савремене немачке владаре Италије држало наследницима римских царева. Тражећи правну основу својој власти немачки цареви, у првом реду Фридрих I (1152—1190), свесно су тежили оживљавању римског права. Из тог разлога они су подстицали његово изучавање. Савремени легисти, сходно интенцијама својих господара настојали су да пронађу континуитет савременог права са римским. Али док је у земљама које су некада чиниле саставни део Римског Царства такве корене, стварне или измишљене, било лако проналазити, у областима које никада нису улазиле у оквире Империје то је било много теже. Разумљиво је да је та појава најбоље уочена у самој Италији, као и у неким деловима Француске, док је у осталим земљама Европе уочена сразмерно мање (1).

Као у много чему другом, Југославија се у том погледу налази такође у специфичном положају. Док су везе средњовековних установа са антиком добро уочљиве у неким њеним крајевима, који су као далматински градови били под снажним утицајем римског права, проналажење тог континуитета у другим њеним областима слабо је напредовало. Разлоге томе треба тражити не у последњем реду у околности да су установе средњовековног права у тим областима Југославије остале до данас слабо проучене. То се нарочито односи на њене северне и североисточне крајеве, који су у средњем веку представљали подручје јужне Угарске. Истраживачки рад на тој проблематици отежавају неке посебне околности. Док се медиевисти, чији предмет проучавања чини прошлост западноевропских земаља у тој епохи са пуно поверења могу да ослане на бесмртно дело Du Cange-a; на *Glossarium mediae et*

(1) Од борате литературе изавајмо: С. Savigny, *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter*, Darmstadt, 1956, reprint; М. Conrat (Cohn), *Geschichte der Quellen und Literatur des römischen Rechts im früheren Mittelalter*, I, Leipzig, 1891. Посебно стр. 62—80; Н. Krause, *Kaiserrecht und Rezeption*, Abhandlungen der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philologisch-historische Klasse, 1952/1, St. Gagnér, *Studien zur Ideengeschichte der Gesetzgebung*, Stockholm-Uppsala-Göteborg, 1960, 302—324; Gy. Bónis, *A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat — és Közép-Európában, Erte kezések a történeti tudományok köréből*, 63, Budapest, 1972.

infimae latinitatis (2), дотле истраживачима који се занимају за прошлост средњовековних установа на овом тлу, често недостају основни приручници.

Узимамо као пример један, у средњовековној Европи врло раширен и значајан појам; појам регалних права! У нашим правним речницима и лексиконима не налазимо податке о примени тих права на територији Југославије у средњем веку (3), иако за то постоји обилна грађа (4). Овим нашим разматрањем покушаћемо донекле да испунимо ту празнину. Учинићемо то на тај начин што ћемо на примерима показати примену неких видова регалног права на једном ужем подручју Југославије — оном које је у средњем веку улазило у оквиру угарске државе.

При нашем излагању као водич послужиће нам чувена конституција Фридриха I о регалијама (5). Борећи се за успостављање своје врховне власти у Италији, римско-немачки цар Фридрих I Хоенштауфовац звани Барбароса сматрао је најпрецим задатком враћање регалних права круни односно владару. Да би то остварио, он је на сабору одржаном 1158. године на Ронкаљским пољима између Павије и Пјаћенце, својом конституцијом „*de regalibus*“ наредио ревизију отуђених владарских права. А да не би настале недоумице која права спадају у овај појам, он их је поименце набројао (6). У нашем излагању се нећемо освртати на све врсте регалних права, већ ћемо се задржати само на онима која су садржана у поменутој конституцији Фридриха Барбаросе, уколико се оне јављају на подручју јужне Угарске у средњем веку.

Регална права, наведена у Ронкаљским конституцијама, могу се по садржају груписати у неколико тематских целина. Одредбе Ронкаљских конституција почињу са прописима који се односе на владарска права у области саобраћаја. У њима се као регалије наводе:

1. *Vie publice* — тј. јавни путеви (7). Из средњовековних угарских повеља добро је познат термин „*via magna*“, или „*magna via regalis*“. Под овим термином су се у то време подразумевали путеви државног значаја. На подручју јужне Угарске током епохе ту ознаку сусрећемо у неколико махова (8). Овде ћемо да поменемо само најзначајније путе-

(2) Ch. Du Fresne du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, VI, Graz, 1954, reprint, 84—89, с. в.: регална.

(3) В. Мажуранић, *Приноси за хрватски правни-повесни рјечник*, II, Загреб, ЈАЗУ, 1922, (1975 репринт), 1240, с. в.: регална права; З. Херков, *Грађа за финансијско-правни рјечник феудалне епохе Хрватске*, II, Загреб, ЈАЗУ, 1956, 339—340, с. в.: регална; М. Костренчић—В. Гортан—З. Херков, *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*, I, Zagrabiae, 1972, 623, с. в.: *ius regale*; *Правни лексикон*, Београд, II, 1983, 1404, с. в.: регалије (регална права, регали, *iura regalia*).

(4) Херков, *op. cit.*, 339, с. в.: регална.

(5) L. Weiland, *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, I, *Monumenta Germaniae Historica, Leges*, IV/I, Hannoverae, 1893, 244—245, бр. 175; P. W. Finsterwalder, *Die Gesetze des Reichstags von Roncalia vom 11. November 1158*, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung*, 51 (1931), 1—69.

(6) Finsterwalder, *op. cit.*, 1—69.

(7) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175.

(8) Gy. Györffy, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*, I, Budapest, MTA, 1966, 206, 211, 226, 261, 300, 703, 719; L. Glázer, *A Dunántúli úthálózat a középkorban*, *Századok*, 1926, р. 264. Занимљиво је поменути да у микротопономатској номенклатури места Лачир у Бачкој постоји и данас назив Краљичин пут (*Királyné útja*). Тако се зове пут који води за Бурбин. O. Penavin-L. Matijevics-Ju. Mirnics, *Bácsstopolya és környéke földrajzi neveinek adattára, Vajdaság helységeknek földrajzi nevei*, I, Hungarológiai intézet, Ujvidék, 1975, 191. Било би, међутим, потребно утврдити да ли овај назив потиче из средњег века. „Краљевских путева“ било је и у другим крајевима Југославије: Ј. Капић, *Стари краљев пут*, „Зборник радова Византолошког института“, 23, 1984, 95—102; К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем веку*, „Зборник Константина Јиречека“, I, Београд, 1959, 217; Н. Капић, *Повијест Хрвата у развијеном средњем вијеку*, Загреб, 1976, 261 (белешка 16) и 262; L. Hadrovics, *Мађарски елементи у средњовековном латинитету Хрватске*, *Старине ЈАЗУ*, 54, 1969, 15.

ве означене као „*magna via*“: најважнији краљевски пут у овим крајевима био је, свакако, онај који је спајао Секепфехервар (Столни Београд) са Београдом. Тај пут је ишао преко Осијека, Митровице и Земунa. Из тог пута се код Вуковара рачвао један други, који је преко Бача водио за Будим. Трећи најзначајнији пут у овој области ишао је Потисјем и пребродивши Дунав код Сланкамена наставио по Срему до Земунa, односно до Београда (9). Током средњег века „великим путевима“ кретале су се војске угарских владара када су они водили походе у јужном правцу; против Византије, Србије, Босне, или Турака (10). Зато су се они такође називали „*via exercitualis*“ (*hadút*) (11).

2. На појединим тачкама сувоземних саобраћајница путева, убира-ла се — слично данашњим аутопутевима — такса (путарина, цестарина, друмарина). Таксе убиране на цестама звале су се према прописима Рон-каљске курије: *Vestigalia, que vulgo dicuntur tholonea* (12). У мађарској терминологији јавља се поред израза „*theloneum*“ такође „*passagium*“. У списку прихода краља Беле III, за који се сматра да је настао при-ликом женидбе овог владара са француском принцезом Маргом Капе осамдесетих година XII века, тврди се да „*omnia passagia sua sunt*“ (13), што значи да су приходи од путарина припадали краљу, односно круни. На основу извора, као једино место убирања путарине на територији јужне Угарске познато нам је само село Кормош у бодрешкој жупанији. Оно се налазило на поменутом магистралном путу Будим—Бач у близини данашњег насеља Бездан код Сомбора (14).

3. *Flumina navigabilia et ex quibus fiunt navigabilia* (15). Област јуж-не Угарске у њеном средњовековном обиму била је смештена у сливу великих река. На њеном подручју су се Драва, Сава, Тиса и Тамиш уливали у Дунав. Јужноугарска деоница свих тих река била је у сред-њем веку пловна (16). Пловидба њима била је регално право. То је значило да је владар могао користити читав ток ових река, без обзира кроз чије су поседе оне протицале. Иако се у ранијој литератури чак негирало да је уопште постојала пловидба Дунавом јужније од Будима и Пеште, владари средњовековне Угарске су од XI до XVI века увелико користили ове реке приликом својих похода и путовања по јужној Угарској (17). Токови Саве и Дунава на њиховој јужноугарској деоници били су у средњем веку уједно природан одбрамбени појас Земље (18).

(9) Györfy, *Történeti földrajz*, 261, 300.

(10) K. Ráth, *A magyar királyok hadjáratai utazásai és tartózkodási helyei*, Győr, 1861; M. Wertner, *Itinerar des König Ludwigs I.*, Вјестник Краљевског хрватско-славонско-даалатинског земаљског архива, 5 (1903), 115—150; исти, *Magyar hadjáratok a XVI. század-ban*, Századok, 1905, 420—451; исти, *Magyar hadjáratok a XV. század első felében*, Hadtörténelmi közlemények, 12 (1911), 63—76, 251—276, 410—448, 537—574; исти, *Magyar hadjáratok a XV. század második felében*, Hadtörténelmi közlemények, 13 (1912), исти, *Nagy Lajos király hadjáratai*, Hadtörténelmi közlemények, 18 (1918/1919), P. Engel, *Hunyadi János kormányzó itineráriuma*, Századok, 1984, 974—997.

(11) Györfy, *Történeti földrajz*, 261.

(12) Weiland, op. cit., 244—245, бр. 175.

(13) H. Marczali, *Enchiridion fontium historiae Hungarorum*, Budapest, 1902, 128—130; S. Domanovszky, *A harmincadvám eredete, Ertekezések a történeti tudományok köréből*, 24, Budapest, 1916, 21.

(14) E. Málysz, *Zsigmondkori oklevéltár*, I, Budapest, 1951, 680, бр. 6104. Упореди: Csánki D., *Magyarország történelmi föld rajza a Hunyadiak korában*, II, Budapest, 1894, 204; I. Iványi, *Bács-Bodrog vármegye földrajzi és történelmi helynévtára*, V, Szabadka, 1907, 54.

(15) Weiland, op. cit., 244—245, бр. 175.

(16) J. Калић, Дунав у ратовима XV века, (Пловидба на Дунаву и његовим прито-кама кроз векове), Београд, 1983, 109—126.

(17) S. Fekete, *Duna-fekete-tengeri hajózásunk múltja*, Budapest, 1917.

(18) Калић, Дунав у ратовима, 109—126.

Њима су се кретале јединице краљевског бродовља; шајкаша и насалиста (19).

4. *Angarium et parangarium et plaustrorum et navium prestationes. Portus. Ripatica* (20). Владари су имали право не само на коришћење самог тока реке, већ и на њихове обале. Луке, пристаништа и скеле, односно прелази преко река, представљали су — слично раскрсницама копненог саобраћаја — места где се остваривало регално право. До краја XII века су у Угарској сва таква чворишта била у власништву круне. О томе сведочи поменути списак прихода краља Беле III. Према овом „*omnia pedagia sua sunt*“. Под њима су се подразумевали такође скеле и пристаништа на водама јужне Угарске. Владар је своје право на скеле и пристаништа остваривао путем жупана утврђених краљевских градова — каструма, који су уједно били средишта жупанија. Познато је нпр. да су скеле у Санти, Футогу и Бечеју припадале бачкој тврђави. За неке друге скеле сазнајемо да су биле у власништву круне, тек у тренутку, када су престале да јој припадају. То је случај са скелама у Митровици, Осијеку, Кањижи и другим местима.

Од последњих година XII века почели су угарски краљеви да уступају своје право на скеле властели (црквеној и световној) на чијем су се поседима оне налазиле. Заузврат су нови власници били дужни да се старају о безбедном саобраћају преко скела. Поред феудалаца, владари су своја права на скеле преносили такође на заједнице грађана, односно на општине појединих урбаних места. Тако је 1395. године краљ Жигмунд одбрану скеле код Ковина поверио становницима овог места. Један век касније, 1494, обавезао је Владислав II Јагелонац становништво Петроварадина да се стара о безбедности овдашње скеле.

Када је тежиште фискалне политике угарских владара почетком XIV века пренето са опорезивања саобраћаја на царињење робног промета, од регалних дажбина за коришћење водених и сувоземних путева краљеви су за себе задржали само тридесети део. Из тога је настала установа тридесетине (*harmincad*). Места плаћања тридесетине налазила су се поред главних градова — Будима, Загреба. Кошица и других, у пограничним местима Угарске. Тридесетина на јужним границама Угарске убирала се у местима дуж Саве и доњег Дунава. Тридесетнице у Митровици, Баричу, Рачи, Купинову и Земуну представљале су у XV веку филијале главне тридесетнице у Београду. Тридесетница у Ковину потпадала је под центар у Темишвару (21).

5. *Palatia in civitatibus consuetis*. Краљеви средњовековне Угарске, слично ранофеудалним владарима других земаља Европе, редовно су обилазили своју државу. Владарски обилазак имао је за циљ, у првом реду, изрицање правде на терену. Оно је, међутим, уједно служило за трошење прихода на тлу где су се исти убирали. Због тешкоћа у саобраћају, ово решење је више одговарало, него скупи превоз прехрамбених и других производа, намењених за издржавање краљевског двора,

(19) J. Szentkláray, *A dunai hajóhadak története*, Budapest, 1885; Г. Витковић, *Прошлост, установа и споменаци угарских краљевских шајкаша*, „Гласник СДА“, 67(1887), I—CLVI и I—519; С. Ђирковић, (Шајкашка) *У оквирума Угарске*, (Шајкашка), I, Нови Сад, 1975, 103—109; исти, *Почети шајкаша*, (Пловидба на Дунаву и његовим притокама кроз векове), Београд, 1983, 129—137.

(20) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175.

(21) П. Рокаи, „Бродови“ на Дунаву и притокама на подручју јужне Угарске у средњем веку (Пловидба на Дунаву и његовим притокама кроз векове), Београд, 1983, 139—177. Са изворима и старијом литературом.

у неки удаљени центар. Приликом обиласка Земље, владар и његова пратња би се задржавали у резиденцијама — палатама (Pfalzen) разасутим по читавој територији државе (22).

О таквим палатама на подручју јужне Угарске располажемо са два податка. Један од тих сачувао се у делу византијског писца Јована Кинама (23). Краљевски двор поменут код Кинама налазио се средином XII века, према анализи Јованке Калић која је уочила тај податак на обронцима Фрушке горе (24). Друга, на основу извора одавно позната вест о некој краљевској палати у јужној Угарској потиче из нешто каснијег времена (25). Она се односи на краљевску палату која се налазила на тлу данашњег града Новог Сада, по мишљењу већине научника на левој обали Дунава (26). Ту палату поклонио је 1237. године краљ Бела IV поменутој опатији цистерцита у оближњем месту „Vkvrd que alio nomine Belefons appellatur“ (27). Иако нам даљња судбина тих краљевских палата није позната, њихово помињање у изворима показује да је у средњем веку на подручју јужне Угарске била присутна и ова категорија регалних права (28).

6. Низом одредаба Ранкаљских конструкција обухваћена су права владара у погледу располагања појединим категоријама добара. Примена неких од њих посведочена је на основу извора из јужне Угарске. Међу њима била је свакако најзначајнија она одредба која се односила на употребу добра — *bona vacantia* (29). Без обзира на закон краља Ан-

(22) Weiland, op. cit., 244—245, бр. 175.

(23) Ioannis Cinnami, *Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, rcc. A. Meineke, Bonn, 1836, 114, рд 15—22; Јован Кинам, коментар Ј. Калић, *Византијски извори за историју народа Југославије*, IV, Београд, 1971, 41.

(24) Ј. Калић, *Угарски двор у Срему*, „Зборник радова Византолошког института“, 22(1983), 21—28.

(25) G. Wenzel, *Arpádokori új okmánytár (Codex diplomaticus Arpadianus continuatus)*, II, Monumenta Hungariae Historica, IV/II, Pest 1869, 28; Т. Смичикас, *Дипломатички зборник Краљевине Хрватске, Далмације и Славоније (Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)*, IV, Загреб, 1906, 28—31.

(26) M. Erdújhelyi, *Péter és Bánk összeesküvése, Ujvidék*, 1893, 103; М. Ердужхели, *Историја Новог Сада*, Нови Сад, 1894, 43; Csánki, op. cit., II, 141; 236—237; *Iványi, Hely-névtár*, III, 184—185; П. Рокаи, *Из средњовековне историје Новог Сада*, „Зборник Матице српске за историју“, II, 1975, 107—108; Györfy, *Történeli földrajz*, 230—231, одределено се, такође, за леву обалу Дунава, на којој се налазило место Петроварадин, наведено у повељи Беле IV, али је цитиран и један каснији наративни извор који упућује на то да се место Варод налазило на десној страни ове реке. A. Muhray, *Péter bácsmegeyi föld-sprán, A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat évkönyve*, 21(1905), 87—90, не оспоравајући закључке Ердужхелија, изнео је мишљење да је на десној обали Дунава, на обронцима Фрушке горе морало постојати утврђење раније него што је настало насеље на њеној левој обали. В. Клаић, *Sirmia citior et ulterior*, „Вјестник Хрватског археолошког друштва“, 4(1882), 104—105 и М. Динић, *Жупанија „Кее“ између Дунава и Фрушке горе, (Српске земље у средњем веку)*, Београд, 1978, 292—293, одредили су се на основу једног-истог податка (Theiner A., *Monumenta vetera Hungariam sacram illustrantia*, I, Romae, 1859, 48, бр. 667), који не садржи у прилог томе ништа одређеније, за десну обалу Дунава. У најновије време, упозоравајући на потребу даљих истраживања, предложила је Калић, *Угарски двор*, 23—25 идентификацију ове краљевске палате са владарским двором поменутим код Кинама. Коначно решење овог проблема треба очекивати од *Историје Новог Сада*, чије се писање припрема у организацији Историјског института Филозофског факултета у Новом Саду.

(27) Wenzel, op. cit., 28; Смичикас, op. cit., IV, 28—31; Erdújhelyi, op. cit., 102—104; Ердужхели, op. cit., 43; *Iványi, Hely-névtár*, III, 85; Csánki, op. cit., II, 236—237.

(28) Познато је, додуше, да су угарски краљеви касније у неколико махова боравили у Петроварадину. Нпр.: Карло Роберт (I. Nagy, *Anjoukori okmánytár*, I, Monumenta Hungariae Historica, Budapest, 1878, 155—156; I. Nagy-F. Deák-Gy. Nagy, *Hazai oklevéltár* 1234—1536, Budapest, 1879, 187, бр. 176; Смичикас, op. cit., IX, 191, 112; Ráth, op. cit., 50; *Iványi, Hely-névtár*, III, 86; Шишић Ф., *Итинерариј Карла I (1301—1342)*, „Вјестник Краљевског хрватско-славонско-далматинског земљишта архива“, 4(1902), 133, 134; М. Динић, *Средњовековни Срем, (Српске земље у средњем веку)*, Београд, 1978, 283), али се не може доказати да ли су у тим приликама оседали у овдашњој палати. Није, наиме, искључено да су они становали у тврђави поменутој цистерцитске опатије на десној обали Дунава.

(29) Weiland, op. cit., 244—245, бр. 175; B. Hóman, *A magyar királyság pénzügyie és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában*, Budapest, 1921, 158.

дрије III, донетог 1291. године, право владара у Угарској протезало се већ тада на све врсте упражњених добара, односно на имања чији би поседник умро без директних наследника. Краљ је раније имао право само на дарована, а не и на родовска имања феудалаца (30). Захваљујући неминовном биолошком процесу, изумирању породица, владари су сада долазили у могућност да располажу пространим комплексима некретнина (31). Од добара изумрлих породица у јужној Угарској да поменемо само најзначајнија — угарски краљеви су у разна времена располагали поседима Лацковића, Маротија, Корођија, Илочких и Горјанских (32). Поред Угарске у ужем смислу, владар ове земље располагао је, такође, поседима изумрлих породица у њеним тзв. споредним покрајинама. Тако је краљ Жигмунд располагао добрима Иваниша Нелипчића у Хрватској након његове смрти 1434. године (33). А неколико година раније 1427. исти владар је такође располагао поседима Драгише и Хлапа, као и добрима Владислава Костића који су се налазили у мачванској бановини (34).

7. Осимседа изумрлих породица, угарски краљ је имао право такође на добра неких категорија живих лица (35). Од тих ћемо овде поменути само: *Bona comittentium crimen maiestatis* (добра починитеља увреде величанства) (36). Од те врсте добара, на подручју јужне Угарске најпознатија су била она чанадског жупана Петра, убице краљице Гертруде. Она су се налазила у околини данашњег Новог Сада са обе стране реке Дунава (37). Петрови поседи конфисковани су му после изрицања смртне пресуде над њим због његовог атентата на краљицу (38). Гертрудин удовац, краљ Андрија II, неке је од Петровихседа уступио својој сестри Маргарити, бившој византијској царици (39). После њене смрти, нови владар, Бела IV, имао је право да поново располаже, некадашњим поседима убице његове мајке као упражњеним добрима. Он их је даровао поменутој опатији у месту Belefs (40).

(30) D. Márkus-S. Kolosvári-K. Ovári, *Werböczy István hármaskönyve, Magyar Történeti Múzeum 1000—1895*, I, Budapest, 1897, (даље: Tripartitum), 79—81; F. Zimmermann-C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Hermannstadt, 1892, I, 173—176; E. Lederer, *Szöveggyűjtemény Magyarország történetik tanulmányozásához*, I, Budapest, 1964, 87, са ранијом анотацијом. Упореди: J. Радоњић, *Споразум у Тату 1426. и српско-угарски односи од XIII—XVI века*, Глас САН, 187, 1941, 171—172; И. Божић, *Коњ добри и оружје*, „Зборник Матице српске за друштвене науке“, 13—14, 1956, 90; Gy. Kristó, *Az arany bullák évszázada*, Budapest, 1976, 188.

(31) E. Fügedi, A 15. századi magyar arisztokrácia mobilitása, Budapest, 1970, 43 и даље, 55 и даље; P. Engel, *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond korban* (1387—1437), *Erekeztések a történeti tudományok köréből*, Uj sorozat, 83, Budapest, 1977, 12.

(32) Fügedi, op. cit., 79—80, 91, 147; P. Engel, *A magyar világi nagybirtok megoszlása a XV. században*, I—II, Az Egyetemi könyvtár évkönyvei, 4(1968), 357; 5(1971), 311; исти, *Királyi hatalom*, 219—221.

(33) L. Thallóczy-S. Barabás, *A Frangepán család oklevéltára, (Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus)*, Budapest, 1910, 276, бр. 285; В. Клаић, *Крчки кнезови Франкопани*, Загреб, 1901, 219—277; исти, *Родословље кнезова Нелипића од племена Свакић*, „Вјесник Хрватског археолошког друштва“, Нова серија, 3(1898), 14—15; Р. Рокан, *Последње године балканске политике краља Жигмунда (1435—1437)*, „Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду“, XII/1(1969), 95—97.

(34) G. Fejér, *Codex diplomaticus Regni Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, X.6, Bulae, 1844, 811; Ч. Мијатовић, *Деспот Бурџ Бранковић*, I, Београд, 1907, 393, 398; Упореди: Радоњић, op. cit., 190. Барем до 1427. године, а касније у начелу. Упореди: М. Спремић, *Деспот Бурџ Бранковић и Мачванска бановина*, Историјски часопис, 23(1976), 23—36.

(35) Tripartitum, 75—80.

(36) Weiland, op. cit., 244—245, бр. 175.

(37) Ерађуљеви, op. cit., 38—81.

(38) Ерађуљеви, op. cit., 3—28, 99—125; Ерађуљеви, op. cit., 42.

(39) Рокан, *Нови Сади*, 105—110.

(40) Wenzel, op. cit., II, 28; Смичиклас, op. cit., IV, 28—31.

Упореди: Ерађуљеви, op. cit., 41—42; Györfy, *Történeti földrajz*, 230.

8. *Bona dampnatorum et proscriptorum* (41). Добрима политичких криваца располагала је такође круна. Имање обичних преступника, криминалаца, међутим, није потпадало под удар прописа о конфискации (42). Криминалцима су у овој епохи сматрани такође у првом реду они који су наносили штете другима: убице, лопови, разбојници и фалсификатори. Када су 1450. године озлоглашеном кривотворитељу повеља Габријелу Земленском одузета имања у јужној Угарској, његова жена је протестовала против тог акта пред надлежним судским форумима, истичући како је њен муж осуђен на смрт, не као политички кривац, већ као обичан злочинац (43).

Под појмом проскрибованих у средњем веку подразумевали су се они који су починили неверство; савременом терминологијом: издајце и побуњеници (44). Прилика да се такви преступи учине, указивала се током бурне средњовековне историје углавном у тренуцима промена династија, када се на место свргнуте, или изумрле династије јавило више претендената. Тада би вођство једне странке проскрибовало присталице других претендената, а њихова добра би конфисковала.

Враћајући се овог пута у времену само до династичких сукоба који су се у Угарској одиграли крајем XIV века, набројаћемо само неколико најзначајнијих комплекса имања у јужној Угарској којима су, услед „неверства“ њихових поседника располагали краљеви. Тако су „неверним“ Хорватима конфисковани Фелдвар (Бачка Паланка) и Орбаспалотаја, за коју неки мисле да је истоветна са каснијим Врбасом (данас Титов Врбас) у Бачкој (45). Из истих разлога одузео је 1440. године краљ Владислав I Јагелонац деспоту Бурђу Бранковићу његове јужноугарске поседе — Бечеј, Земун, Купиново и Сланкамен, зато што је деспот пристао уз супарницу Јагелонца, краљицу Елизабету (46).

9. *Dimidium thesauri inventi*. Све благо које се налазило у земљи дубље од дубине трага орања, представљало је регално право. Осим закопаног блага, том одредбом било је такође обухваћено рудно благо, у првом реду метали (47). У Угарској, где круна није била предузимач (произвођач), владар је то право уступао откривачима руда. У почетку се у овој земљи такође плаћао велики део (1/3) откривеног блага круни. Та дажбина се звала урбура. Оптерећена великим учешћем круне у добити, експлоатација руда „приватним“ предузимачима се није исплатила. Увидевши колику препреку представља доследна примена овог права копању блага, краљ Карло Роберт Анжујски смањно је износ урбура на 3,3%, па је рударство одмах оживело (48). У јужној Угарској, због

(41) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175.

(42) Tripartitum, 79—81.

(43) Iványi, *Helynévtár*, I, 56, III, 43—44, IV, 52—53.

(44) Tripartitum, 77—79.

(45) Mályusz, *Zsigmondkori oklevéltár*, I, 21, бр. 217; Györfy, *Történeti földrajz*, 228 и вероватно по њему М. Ágoston, *Orbászpalotájától Titoverbászsig*, Magyar Szó, 40(1893), IV, 17, бр. 105(12.889), 13 идентификују место Орбаспалотаја са (Титовим) Врбасом. Iványi, *Helynévtár*, I, 20, IV, 98 сматра да је то могао да буде и каснији Обровац, северно од Бачке Паланке. (За положај Обровца у односу на Бачку Паланку види: М. Марковић, *Географско-историјски именик насеља Војводине*, Нови Сад, 1966, 135.) Имајући у виду да су се сва, у том извору, наведена места налазила у околини данашње Бачке Паланке, та хипотеза има реалне подлоге, иако се природно не може искључити сасвим ни она прва.

(46) Fr. Pesty, *Brankovichs György rácz despotja birtokviszonyai Magyarországon és a rácz despotja cím, Ertekezések a történelmi tudományok köréből*, 11, Budapest, 1877, 27; D. Angyal, *Brankovich György szereplése I. Ulászló uralkodásának kezdetén*, Századok, 1910, 660—661; Радоњић, *op. cit.*, 220.

(47) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175; Finsterwalder, *op. cit.*, 25; Hóman, *A magyar királyság pénzügyei*, 58.

(48) Hóman, *A magyar királyság pénzügyei*, 58.

природних околности није постојао већи број налазишта рудног блага. Једино место — судећи барем по његовом имену — где се оно експлоатисало био је Врдник (Рудник) у Фрушкој гори (49). Појединости о средњовековном рударству у Врднику нису нам познате. Може се само претпоставити да је ту копана гвоздена руда (50).

10. Али ако метали и нису експлоатисани у већој мери на подручју јужне Угарске, трговина њиховим рудама и прерађевинама пролазила је великим делом кроз ову област. Према списку Ронкаљских конституција, као и по угарском праву *argentarie* су такође представљале регално право (51). Дубровачки трговци препродавали су од средине XIV века сребро босанских и србијанских рудника у Ковину и у Митровици, у сировом и боланом облику (52). „Pro argento cambire“ плаћали су Сремској комори у ово време житељи Сланкамена 240, Митровице 50, Манђелоса 25 и Земунa 15 марака годишње (53). Трговци из Србије возили су своје сребро чак до Пожунa. По једној одредби краља Жигмунда из 1430. године они су били дужни да продају своје благо тамошњој комори (54). Приходи угарских комора од трговине сребром усахли су кад су Турци у Србији и Босни заузели Ново Брдо и друге руднике (55). Сребро увезено у Угарску служило је у првом реду за ковање новца (56).

11. Монете. Ковање новца је у свако доба и свугде било једно од најважнијих монопола (регалних права) државе (57). Угарска је у средњем веку била у погледу финансијске управе подељена између пет комора. Од тих су се надлежности две коморе простирале на тло јужне Угарске. Подручје данашњег Баната припадало је комори у Темишвару. Остали делови јужне Угарске чинили су област Сремске коморе са седиштем у Митровици. Ковнице су се обично налазиле у средишњима коморских области (58). Тако је и у Митровици била ковница. Овде су се ковали познати сремски денари (59). За ковање новца предвиђене су таксе у истој висини као и за промену сребра (60).

(49) „Реднек“, или „Реднук“, средњовековни облик имена Врдник има у завршеном српскохрватском језику значење речи „рудник“. I. Knieza, *A magyar nyelv szláv jövevényezsai*, I/2, Budapest, 1955 не доноси. Претпоставка по којој се у Бачкој експлоатисало сребро и злато, изнета у делу Gy. Schwartz, *A körmöczbányal nemesfémbányászat monografiája*, (Körmöczbánya főbányaváros múltja és jelene, bányászata és a magyar pénzverés története), Körmöczbánya, 1909 и прихваћен са неверицом већ од стране (J.) T. (encsényi), *Arany-ezüst bányászat (?) Bácsmegeében, Róbert Károly korában, Vegyesck, A Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat évkönyve*, 25(1909), 142—143, заснива се на једној омашци.

(50) (G.) Heckenast-(Gy.) Nováki-(G.) Vastagh-(E.) Zoltay, *A magyarországi vaskohászai története a korai középkorban*, Budapest, 1968, 147.

(51) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175; L. Thallóczy, *A kamara haszna története*, Budapest, 1879, 43.

(52) С. Ђирковић, *Civitas Sancti Demetrii* (Sremska Mitrovica), Сремска Митровица, 1969, 65; исти, *Прилозици за историју Ковина*, „Зборник Матице српске за историју“, 1, 1970, 83—85.

(53) F. Döry-Gy. Bónis-V. Bácskai, *Decreta Regni Hungariae, Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301—1457*, Budapest, 1976, 112, 121.

(54) Fejér, *Codex diplomaticus*, X/7, 1843, 199; J. Камп, *Београд у међународној трговини средњег века, (Ослобођење градова у Србији од Турака, 1862—1867. год.)*, САНУ, Београд, 1970, 57.

(55) В. Симић, *Историјски развој нашег рударства*, Београд, 1951, 48—57; М. Динић, *За историју нашег рударства у средњовековној Србији и Босни*, I—II, Београд, САНУ, 1955—1962, исти, *Ново Брдо, Српске земље у средњем веку*, Београд, 1978, 331—334; С. Ђирковић, *Дубровачка ковница и производња сребра у Србији и Босни*, „Историјски гласник“, 1—2, 1976, 92, 94, 97.

(56) То се јасно види из: Döry-Bónis-Bácskai, *op. cit.*, 112, 121.

(57) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175.

(58) Thallóczy, *op. cit.*, 5.

(59) Милошевић, *Антички Сирмијум, Зборник*, „Сремска Митровица“. С. Митровица, 1969, стр. 28.

(60) Döry-Bónis-Bácskai, *op. cit.*, 112, 121.

Под овом тачком Ронкаљских конституција се, међутим, није подразумевало право владара само на ковање свог властитог новца. Он је, такође, имао право да забрани другима емисију, односно коришћење друге врсте новца. У првој половини XIV века у јужној Угарској било је у оптицају више врста монета, међу њима и српоки денари (61). Својом одредбом од 1342. године угароки краљ Карло Роберт је наредио да се, на подручју Сремске коморе, осим његових денара свака друга монета покупи и утопи (62).

12. Поред руда метала, експлоатација соли, односно приход од ње (*Salinarum redditus*) представљала је у средњем веку такође регално право (63). На подручју јужне Угарске у ово доба није било солана, нити рудника соли. Ипак, због свог географског положаја, ова територија је играла значајну улогу у трговинској размени тог производа, а она је такође представљала регалију. Приход од тог артикла убирао се у средњовековној Угарској путем тзв. комора соли (64). Овакве установе налазиле су се у јужној Угарској у Сонти, Ковину, Митровици и Сланкамену. Со, довозена из ердељских (трансилванских) рудника левим притокама Тисе и Дунава продавала би се у овим местима (65). Приход од соли који је убирао „*camerarius salinarum*“ представљао је значајну ставку у приходима круне (66).

13. По истом начелу по којем су налази под земљом, право односно приход од рибарења: *piscationum redditus* припадао је такође владару (67). Релеф јужне Угарске био је — пре опсежних канализационих и мелиорационих подухвата, започетих крајем XVIII века — испресецан мањим и већим површинама текуће воде. Поред великих река протезале су се њихове мртве гране — мртваје, а у њих су се уливале мање реке и потоци. На преломима лесних заравни и пешчара настала су језера (68). У свим овим водама гајила се и ловила риба. Владар је своје право на риболов остваривао путем рибара краљевског двора (69). Они су били подложни жупанима појединих жупанија. Нама су на тлу јужне Угарске позната насеља рибара бачке, бодрошке и барањске жупаније (70). Ова насеља су се, међутим, без оумње протезала дуж река на читавом подручју јужне Угарске.

Риболов је за круну био значајан извор прихода. За илустрацију овог наводимо један једини пример — рибариште Обреж (Ебрес) у Барањи. Оно је доносило годишње 50 марака сребра (71). Због користи

(61) Ст. Станојевић, *српски новац 13—14. века у Банату*, „Гласник Историјског друштва у Новом Саду“, 3(1930), 268; М. Динић, *Српски новац у Срему почетком 14. века*, „Гласник Историјског друштва у Новом Саду“, 3(1930), 459—460.

(62) П. Рокан, *Повлачење српског новца из оптицаја са подручја Сремске коморе 1342. године*, „Зборник Матице српске за историју (у штампи)“.

(63) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175.

(64) G. Wenzel, *Magyarország bányászatainak kritikai története*, Budapest 1880, 150, 436—439; Hóman, *A magyar királyság pénzügyei*, 155—157; O. Paulinyi, *A sóregálé kialakulása Magyarországon*, Századok, 1924, 636—640.

(65) Рокан, *Бродови*, 141.

(66) Wenzel, *Bányászati*, 5.

(67) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175.

(68) A. Muhoray, *Bács-Bodrogh vármegye vizei (Erek, tavak, mocsarak)*, Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat évkönyve, 14(1898), 34—41; T. Ortway, *A régi Magyarország vízrajza a XIII-ik század végéig*, Budapest, 1882, 1, 10—11, 13, 19, 46—49; Györffy, *Történelmi földrajz*, 201, 202, 247—250, 695, 696; Н. Петровић, *Пловидба и привреда Средњег Подунавља у доба меркантилизма*, Београд, 1978, 77—78, 93.

(69) G. Heckenast, *Fejedelmi (királyi) szolgálatnok a korai Árpádkorban*, *Ertekezések a történelmi tudományok köréből*, Új sorozat, 53, Budapest, 1970, 14—15, 103—105, 132; A Degré *Magyar halászati jog a középkorban*, Budapest, 1939.

(70) Györffy, *Történelmi földrajz*, 210, 328—329, 698, 711—712, 719.

(71) *Ibid.*, 299.

коју су имали од њих, поседници су већ рано настојали да дођу у власништво рибњака, или рибаришта на тлу њиховог имања. Бодрошки податак из 1092. године је, додуше, сумњив, али са сигурношћу знамо да су угарски владари од краја XII века поклањали право рибарења властели (72). Тако је Бела III поконио 1192. године сонћански рибњак жупану Макарију и његовим сестрама (73). Право рибарења у Сави код Митровице, у Тиси код Титела и у Дунаву код Аљмаша даровао је овај владар нешто касније грчкој опатији Светог Димитрија у Митровици (74). Син Белин, краљ Андрија II, поконио је 1212. године рибаре и рибаришта у Копачу палатину Поту и опатији Светог Михајла у Бати. Они су раније припадали барањској жупанији. Следећи пример својих предака, поконио је Бела IV 1238. године конвенту хоспиталаца у Арачи рибњак и рибаре бодрошке жупаније. Петнаестак година касније, 1252. он је дао право рибарења у Дунаву код Сүзе жупану Нани сину Поше (75).

14. *Potestas onstituendorum magistratum ad iusticiam expedientiam*. Локалну судску власт и средњовековној Угарској вршили су у име државе жупани и поджупани. Жупане је постављао по правилу краљ (76). Поджупане су постављали, из редова својих фамилијара, сами жупани, али уз владареву потврду (77). То је био, такође, случај са жупанима и поджупанима јужноугарских жупанија (78). Те жупаније су, међутим, током средњег века биле извесно време организоване у веће територијалне јединице — бановине: бачка, бодрошка, сремска, вуковарска и барањска у мачвански, а ковинска, тамипшка, крашовска и торонталска у Северински банат. Њихове управитеље, банове, именовао је, такође, владар (79). Слично осталим регалним правима, он је могао уступити и право именовања жупана некој другој личности. Тако је краљ Владислав I Јагелонац 1441. године уступио деспоту Бурђу Бранковићу право на постављање солночког жупана (80). Жупане торонталске жупаније из редова својих фамилијара, постављали су, такође, неко време српски деспоти (81).

(72) *Ibid.*, 711.

(73) I. Iványi, *Adatok Szóntha helyrajzához*, A Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat évkönyve, 10(1894), 54—55; исти, *Helynévtár*, II, 169—170; Györffy, *Történeli földrajz*, 236—237.

(74) Gy. Györffy, *Das Güterverzeichnis des griechischen Klosters zu Százszentdemeter, (Сремска Митровица) aus dem 12. Jahrhundert*, Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae 5(1959), 32, 43, 47; исти, *Történeli földrajz*, 241, 242, 721, 727.

(75) Györffy, *Történeli földrajz*, 295, 328—329, 711—712.

(76) I. Hajnik, *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpádés vegyesházi királyok alatt*, Budapest, 1899; Gy. Gábor, *A megyei intézmény kialakulása és működése Nagy Lajos alatt*, Budapest, 1908, 23; Радоњић, *op. cit.*, 159.

(77) J. Holub, *A Főispán és alispán viszonyának jogi természete (Adatok középkori vármegyei közigazgatásunk történetéhez)*, Fejérvataky — emlékkönyv, Budapest, 1917, 186—211.

(78) Организација жупанијске власти на овом подручју и поред низа архонтолошких прилога остала је до данас непроучена. Упореди: *Bács-Bodrogh vármegye*, (Magyarország vármegyéi és városai), I—II, Budapest, (1909).

(79) G. Istványi, *A generális congregatio*, Levéltári közlemények, 18—19(1940—1941), 203—205.

(80) F. Balássy, *A körmöczbányai levéltárnak a Kátay nemzetségre vonatkozó oklevelei s azoknak feltűnőbb részletei*, Századok, 1875, 251—252; L. Thallóczy-A. Áldásy, *A Magyarországi és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára*, 1198—1526, Magyarország melléktartományainak oklevéltára, 2, Monumenta Hungariae Historica, 1/2, Budapest, 1907, 461. Упореди: Pesty, *op. cit.*, 53—54; Wertner, *Magyar hadjáratok a XV. század első felében*, 561—563; Радоњић, *op. cit.*, 220—221; С. Ђирковић, *Rasciani regales Владислава I Јагелонца*, „Зборник Матице српске за историју“, I, 1970, 79—80.

(81) Радоњић, *op. cit.*, 159—160; К. Јиречек, *Историја Срба*, I Београд, 1952, 357; *Историја српског народа*, Београд, 1982, 322.

15. *Mulctarum penarumque compendia* (82). У средњовековној Угарској, где је новчани промет био слаб, судске глобе; „birsagia“ плаћала су се у натури. Круни, односно судији припадао је одређени део, обично 2/3 поседа губитника спора (83). На тај начин су неки државни службеници, који су вршили судачке функције, стекли поседе у јужној Угарској. Мачвански бан Јанош Мароти је, на пример, тако дошао 1403. године у посед 2/3 добара браће Бањани у барањској жупанији (84).

16. *Extraordinaria collatio ad felicissimam regalis numinis expeditionem* (85). Ванредни намет за финансирање краљевских похода јавља се у Угарској у тесној вези са појавом турске опасности, која је претила у првом реду њеним јужним границама. После пада Смедерева, у лето 1439. године одржао је краљ Алберт Хабсбуршки у логору код Титела сабор, на којем је одлучено да се уведе ванредни намет у износу од једне златне форинте по кметовској порти односно сесији (86). Истина, услед Албертове изненадне смрти, план ванредног намета је овога пута пропао, али од тада су се угарски владари с времена на време користили овим својим правом. У првом реду је то чинио краљ Матија Корвин.

Ванредни намет је увек наилазио на мање-више снажан отпор код властеле. Она је, наиме, у њему гледала конкуренцију у експлоатацији својих кметова (88). Када је краљ Матија 1461. године увео ванредни допринос, склопили су представници најугледнијих јужноугарских породица: Херцега, Гестија, Тетеша и Маротија у Сузи у Барањи заверу са циљем да спрече убирање ванредног намета на својим поседима. Они су уједно позвали и друге поседнике из „јужних крајева“ да им се придруже (89). У јужној Угарској, додуше, овај покрет није ухватио веће размере, али је зато у Ердељу (Трансилванији) дошло до отворене побуне (90).

Коначно, угарски великаши принудили су Матијиног слабог наследника, краља Владислава II Јагелонца да се одрекне убирања ванредних такса у корист властеле. Одрицање од прихода за издржавање војске имало је судбоносне последице по одбрамбени капацитет Угарске. То је дало могућност Турцима да неометано освоје Земљу. Под њиховим ударцима срушила се средњовековна угарска држава (91). Неки видови старог државног уређења надживели су, међутим, њену пропаст. Међу овима су били, такође, извесни облици регалних права. Они су се примењивали све до 1848, а неки и од 1945. године (92).

(82) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175.

(83) Gábor, *op. cit.*, 23. Упореди: Радоњић, *op. cit.*, 159.

(84) A zichi és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának oklevéltára (даље: *Codex Zichy*), V, Budapest, 1888, 347—349, бр. 289; 356—357, бр. 303; Malyusz, *Zsigmondkori oklevéltár* II/1, 328, бр. 2787; 346, бр. 2953.

(85) Weiland, *op. cit.*, 244—245, бр. 175.

(86) Döry-Bónis-Bácskai, *op. cit.*, 304—307.

(87) J. Teleki, *A Hunyadiak kora Magyarországon*, X, Pest, 1853, 72, бр. 30; Упореди: И. Божић, *Дас белешке о Филипу де Диверсусу*, „Зборник Филозофског факултета у Београду“, XI/1(1970), 325; исти, *Osservazioni su Filippo de Diversi*, *Italica Belgradensia*, I, 1975, 34; E. Malyusz, *A kancelláriai tevékenység Albert király uralma alatt* (1438—1439), *Klasszika-filológiai tanulmányok*, III, 1978, 320, 324—325.

(88) E. Malyusz, *A magyar társadalom a Hunyadiak korában*, (Emlékkönyv Hunyadi Mátyás születésének ötszázadik évfordulójára), I, Budapest, 1940, 357, 369—370.

(89) *Codex Zichy*, X, 1907, 133—134, бр. 109.

(90) Malyusz, *Magyar társadalom*, 357, 369—370.

(91) Malyusz, *Magyar társadalom*, 383—384; P. Kulcsár, *A Jagellókor*, *Magyar história*, (Budapest), 1981, 69—70, 79—85.

(92) A Csizmadia, *Rechtliche Beziehungen von Staat und Kirche in Ungarn vor 1944*, MTA, Budapest, 1971, 48—78, 66—78, 83—84, 91—92, 95, 99—102, 139—141, 145—147, 162—165, 178—180, 200—209; I. Schwartzner, *Statistik des Königreichs Ungern*, Ofen, 1811, 323—330; I., Virozsil, *Das Staats-Recht des Königreichs Ungarn*, II, Pest, 1865, 203—250.

Ово су била само нека од регалних права, примењивана на тлу јужне Угарске. Као што смо на почетку нашег излагања истакли, узели смо у обзир само она поменута у Ронкаљским конституцијама. У нашем разматрању се зато нисмо осврнули на право држања сајмова, на патронатско право и на још нека друга. Нећемо улазити овога пута у питање да ли су регална права потицала из римског права. Дати коначан одговор на ово питање, по нашем мишљењу, задатак је правних историчара (93). Наше излагање желимо закључити простом констатацијом да су регална права током средњег века била позната и у североисточним областима Југославије, у крајевима који никада нису улазили у састав Римске Империје, или су сачињавали њену крајњу периферију. О континуитету римских правних установа на овом подручју не може бити говора. Регална права на том тлу увела је угарска држава, под чијој су се власти налазили ови крајеви у средњем веку.

Превлазилази оквире нашег рада разматрање проблема појаве регалних права у средњовековној Угарској (94). Не треба, ипак, сумњати да је до ње дошло у контексту савременог европског развоја ове правне установе, која по својој суштини чини битни саставни део сваке државне власти.

Dr. Petar Rokai,

Assistant Professor of the Faculty of Philosophy in Novi Sad

APPLICATION OF SOME REGAL RIGHTS IN THE SOUTH HUNGARY IN THE MIDDLE AGES

Summary

While taking as his starting point the Ronkal Constitution of Friedrich I Barbarossa on regalia (1158), the author attempts, by using examples, to determine that in the Middle Ages some regal rights, contained in that Constitution have been in application in the north-east Yugoslavia too. Out of the total number of eighteen kinds of regalia known from the Constitution, the author has succeeded to prove such application in the above mentioned territory of even sixteen of them. Grouped by subject-matter, they amount to the right to collect contributions covering the trade by land and water communications, which go across his territory. They include also the share in revenue from exploitation of some kinds of natural resources (salt, fishing and precious metals), as well as taxing the trade in such resources.

The right of the ruler included also the use of royal residences. The existence of such mansions has been proved, as the author indicates, on the ground of written sources. The king was entitled to dispose of certain categories of estates (vacant estates, lands of a perpetrator who insulted the majesty, and estates of political culprits). The author mentions certain cases of confiscation and repeated donations of such kind of estates in the mentioned territory.

(93) За однос регалија са римским правом у Италији у XII веку: Finsterwalder, *op. cit.*, 64—69.

(94) То није проучено ни у делима која се баве утицајем римског права на мађарско. Упореди: I. Zajtay, *Sur le rôle du droit romain dans l'évolution du droit hongrois*, (*L'Europa e il diritto Romano, Studi in memoria di Paolo Koschaker*), II, Milano, 1954, 181—211; M. Móra, *A római jog szerepéről a hazai jogtörténetben*, Századok, 1963, 1388—1391; Gy. Bónis, *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*, Budapest, 1971, 7, 8, 13. итн, Einflüsse des römischen Rechts in Ungarn. Ius Romanum Medii Aevi, V/10, Mediolani, 1964, 1—113.

Finally, among the regal rights which were applied in that territory, the author notes down also the nomination of state officials and imposing of extraordinary contributions. While not entering into the issue of whether the regalia stem from the Roman law, the author points out at the circumstance that they were applied in the Middle Ages in the territory of north-east Yugoslavia by the Hungarian state, since that territory was under its rule at the time.

dr Petar Rokai,
professeur agrégé à la Faculté de lettres à Novi Sad

L'APPLICATION DE QUELQUES FORMES DU DROIT DE RÉGALES SUR LE TERRITOIRE DE LA HONGRIE DU SUD AU MOYEN ÂGE

Résumé

Ayant pris pour le point de départ de sa considération les fameuses Constitutions de Roncailé du Friedrich I Barbarosse sur les régales (1158), l'intention de l'auteur dans cet article était de démontrer sur des exemples que certains droits de régales, désignés dans la constitution mentionnée, avaient été appliqués aussi sur le territoire du nord-est de la Yougoslavie. Du total de dix-huit sortes de régales, connues par la Constitution, l'auteur a arrivé à prouver que même seize parmi elles avaient été appliquées dans la zone indiquée. Groupées selon les sujets qu'elles traitent, elles représentent le droit de perception des taxes au trafic sur les voies de terre et sur les voies d'eau qui traversaient cette zone; ensuite, le droit à une partie de revenu de l'exploitation et du commerce de certaines richesses naturelles (le sel, la pêche et les métaux précieux). Le droit du souverain englobait aussi l'utilisation des résidences royales. L'existence de telles résidences sur ce territoire a été prouvée, souligne l'auteur, sur la base de certaines sources. Le roi avait le droit de disposer de certaines catégories de domaines (les biens vacants, les biens de ceux qui ont offensé sa majesté et les domaines des criminels politiques). L'auteur mentionne quelques cas de confiscation des biens qui ultérieurement faisaient l'objet d'un nouveau don sur le territoire en question. Enfin, parmi les droits de régales qui avaient été appliqués dans cette région, l'auteur marque également la promotion des fonctionnaires d'État et le régalement d'impôts extraordinaires. Nonobstant la question si les régales proviennent du droit romain, l'auteur démontre la circonstance qu'au moyen âge, l'État hongrois les avait appliquées dans la zone du nord-est de la Yougoslavie, qui était sous sa domination à cette époque.